

Հակայութեան հետ՝ թրւում է այնքան
 ջնշի՛ն, աննըշան... Բայց այդ մարմինը
 Այնպիսի՛ գաղտնի հրմայքներ ունի՛
 Որ սառն մտքի, խոհականութեան
 Վրճիւրն անգամ մի թունդ հարուածով
 Չէ՛ կարողանում շանթել յաւիտեան,
 Տապալել գետնին և կըծու ծաղրով
 Անլրդով ասել «Արժէ տառապել
 Այսպիսի փոքրիկ գոյութեան համար...» (էջ 21)

Մենք դիտմամբ այսչափ երկար հատուածներ առաջ բե-
 րինք, որպէս զի մեր ընթերցողն էլ տեսնէ, թէ «Արարի» ա-
 նուան տակ ծածկուած մեզ անծանօթ բանաստեղծը կարող է
 ապագայ ունենալ: Միայն թէ մտքի լրջութեան հետ բանաստեղծը
 պէտք է միացնի նաև *ոճի պարզութիւնը*: Բանաստեղծութիւնը
 որքան պարզ ոճով և կանոնաւոր լեզուով լինի գրուած, այն-
 քան աւելի կլինի նորա ազդեցութիւնը մեր սրտի ու մտքի
 վրայ: Մեր կողմից կարող ենք պ. Արարիին խորհուրդ տալ,
 որ աշխատէ չհանգցնելիւր մէջ գտնուող հրոյ կայծը ուսումնա-
 սիրէ, լաւ ըմբռնէ և իւր վառ երևակայութեան շնորհիւ
 աւելի խորը թափանցէ մտքի անհունութիւնը:

12. «Հոյս» Ա. Հատուածական օրացոյց 1904 թ. 12
 պատկերով և ընդարձակ լաւելուածներով. խմբագրեց
 Ե. Թովչեան. Տփլիս, գ. 50 կոպ. Բ. Նոյնը. ծոցի օրա-
 ցոյց. 1904 թ. պատկերազարդ լաւելուածով, գ. 20 կոպ.:

Կովկասում տպուած հայերէն օրացոյցների պատմութեան
 մէջ «հատուածական» կամ «պատի» օրացոյցի առաջին ձեռ-
 նարկութիւնը պատկանում է Արժ. Գիւտ ա. ք. Աղանեանցին,
 որի կազմած այդ տեսակ օրացոյցները տասնևչորս տարի շա-
 րունակ տարածուած էին հայ ժողովրդի մէջ: Այնուհետև ու-
 րիշներն էլ սկսեցին հրատարակել այդպիսի օրացոյցներ, բայց
 դրանցից ոչ մէկն առաջինի ճշխութիւնը չունէր: Այժմ, երբ
 Հայր Աղանեանն այլ ևս չէ հրատարակում իւր օրացոյցը, հան-
 դէս եկան պ. Ն. Թովչեանի կազմած օրացոյցները, որոնք հար-
 կաւ պէտք է աւելի ճիշտ բովանդակութիւն և հարուստ նիւթ
 ունենան՝ քան ուրիշների կազմածները, որովհետև միայն մի
 անհատի աշխատանք չեն. կազմողը ուրիշների աջակցութեանն
 ևս դիմել է և նրա օրացոյցները խմբական աշխատանքի ար-
 դիւնք են:

Հատուածական օրացոյցի տախտակի վրայ դասաւորուած են մեր՝ առաքելոց թիւը կազմող, տասներկու վիպասանների լուսատիւ պատկերները. այդ տասներկուսից երեքը (Ս. Աբովեան, Մերենց, Րտֆֆի) արդէն յաւիտենականութեան գրկումն են հանգստանում, իսկ մնացած ծեր ու երիտասարդ վիպագրողներն էլ շատ կամ քիչ ընթերցողներ և համակրողներ ունին հայ ժողովրդի մէջ:

Հատուածական օրացոյցը բացի սովորական մասից, ունի և գրական բաժին. 1) Ընտիր մտքեր հայ և օտարազգի նշանաւոր հեղինակներից, 5) Եկեղեցական և ազգային տոների մասին, 3) Բժշկի փոքրիկ խրատները, 4) Խոհարարական խրատներ, 5) Բանաստեղծական փնջիկ և այլն:

Լաւ տպաւորութիւն են անում և պարզ ու հասարակ ուժով գրուած են եկեղեցական և ազգային տոների մասին փոքրիկ յօդուածները և բժշկի կարճ ու ազդու քարոզները: Շատ թոյլ են «Ընտիր մտքեր հայ և օտարազգի նշանաւոր հեղինակներից» հատուածները: Նրա ասում ենք ընտիր մտքեր, պէտք է այդ մտքերն էլ բովանդակութիւն և խորը մտածմունք պարունակեն և ոչ թէ սովորական ֆրազներ. օրինակ ընթերցողն ինչ խորը միտք է գտնում այսպիսի «ընտիր մտքեր» կարդալով. «Ո՛րքան նեխուած է մեր հասարակական կեանքը», «Ճշմարտութիւնը դադարներ ունի պատրաստած ոչնչութիւնների (?) համար», «Լեզուն ինչ մեղաւոր է, երբ ժողովուրդը սէր չունի դէպի գրականութիւնը», «Անգարդ. ցնցոտին ընութեան սիրեալին է» (?) «Մենք էլ ունինք լատիներէն լեզուի նման մի լեզու: Դա գրաբառն է»: «Թմրած ու քնած են մեր ինտելիգէնտները», «Վա՛յ այն հասարակութեանը. որի միտքը մանր է» (?) և այլն. որանք ամենահասարակ ֆրազներ են, որ մեր լրագրութեան մէջ շարունակ կրկնում է ամեն ոք, և ոչ թէ ընտիր մտքեր:

Օրացոյցի մէջ կան փոքրիկ պատմութիւններ, որ մի քանի էջի վրայ են շարունակուում. գործնական անյարմարութիւն ունի այդ բանը. կամ պէտք է կէսն այսօր կարդաս, կէսը վաղը, կամ մնացած էջերն էլ գջլես օրացոյցից:

Մարդիկ մի անգամ մեռնում են շատ գոհ էն, որ պ. Թոփչեանը հանգուցեալ Խորէն արքեպիսկոպոս Գալֆայեանին երկու անգամ է մեռցնում:

Նոյնմըների 4-ին գրուած է. «Վախճանուում է Տ. Խորէն արքեպիսկոպոս Նար Պէյ, լեզուագէտ, բանաստեղծ և մատենագիր»:

Նոյեմբերի 14-ին. «Վախճանում է Խորէն արքեպիսկոպոս Նար. Պէյ (Գալֆայեան)»: Գուցէ և կազմող սրանց տարբեր մարդիկ է համարել, քանի որ առաջինը Վեդուազէտ, բանաստեղծ և մատենագիրն է՝ իսկ երկրորդը միայն «Գալֆայեան»:

Փոքր օրացոյցն աւելի ճշիւ է ժողովրդի համար գործնական և օգտակար տեղեկութիւններով. դրական բաժինը կարգացում է հետաքրքրութեամբ:

13. ՅՈՎԱԿԻՄ ՍՕԼՕՎԵԱՆ. Հարազատ գծեր, Առաջին պրակ, Ս. Պետերբուրգ 1903 36. էջ գ. 15 կապ.

Հարազատ գծեր անբովանդակ վերնագիրը կրող այս գրքոյի մէջ երկու զրոյց կայ ամփոփուած. 1) *Ձենք ուզում* (պատկեր) և 2) *Հին նրգ* (պատկեր զրոյց): Նրկուան էլ թէ պատկերը և թէ զրոյցը, բացի դատողութիւնների կուտակութիւնից ոչինչ չեն պարունակում. հեղինակը գեղարուեստօրէն զրելու ընդունակութիւն չէ ցոյց տալիս; չունի երևակայական Քօիչք և զուրկ է նկարագրելու շնորհքից:

«Ձենք ուզում» քահանաներին ուճիկ նշանակելու խընդիրն է արծարծում իբրև թէ. վիճակային առաջնորդի կարգադրութեամբ քահանաները ծրագիր են կազմում և սրբազանն էլ այդ ծրագիրը առաջարկում է ծխականների ժողովին: Ժողովը չէ ուզում այդ նորաձեւութիւնն ընդունել — նախագահ սրբազանն էլ խնդիրը վերցնում է մէջ տեղից. ահա բոլորը:

«Հին նրգ» -ում նկարագրուած է, կամ աւելի լաւ է ասել պատմուած է մի աղքատ աստիճանաւորի վիճակը, որի ուճիկը չէ բուսականութեան ընտանեկան ծախքերի համար և աստիճանաւորը Զատիկ օրը քահանային ու տիրացուին տալու փող չունենալով՝ ստիպւում է փակել իր տան դուռը:

Նրկուան էր կարող էին մի մի լրագրական յօդուածի կամ թղթակցութեան նիւթ լինել միայն. վիպական զրուածքի հետքն անգամ չկայ սրանց մէջ: Պ. Գեղամ Աֆտանդիլեանցը (հրատարակիչը) կարող էր հանգիստ խղճով հրաժարուել այս գրքոյիը տպագրելու պատուից: